

ՂԵԻՏԱԿԱՆ ԳՐՈՑ ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Այս տիտղոսին տակ հանդիման ունինք հոս հրատարակելու մեր բարեկամ իտալացի լեզուագետ — բանասեր Ուս. Ալմոյ Ծանոյլի հետաքրքրական ուսումնասիրութիւնը:

Հարկ չկայ անշուշտ ներկայացնել մեր ընթերցողներուն այս հայագետը որ փա- տուայի համալսարանին մէջ հայ լեզուի բեմն ունի. ան արդէն երեւցած է ուրիշ ան- գամներ «Բազմալէպ»ի յօդուածագիրներու շարքին մէջ իր թանկագին բաժինը բերելով:

Մեր դիտումն է հոս հակիրճ տողերով ուղեւորուած տալ այդ ուսումնասիրութեան զոր ամբողջապէս թարգմանել չուզեցինք, որպէս զի լեզուագետ ուսումնասիրներուն քով մեր ընթերցողներու միւս մասն ալ որուն այնքան դիւրամատչելի չեն դասական լեզուները, գաղափար մ'ունենայ այդ կարեւոր նիւթի մասին:

Ուսումնասիրութիւնը պատրաստութիւն մ'է Ղեւտական Գրքի հայերէն շղթայի մը հայկական հրատարակութեան:

Այդ հայերէն շղթան իր մէջ կը պարունակէ շատ մը հատուածներ Ս. Կիւրեղ Սղեքսանդրացիէն, Որոգինէսէն, Ապողինարէն, Եւսեբիոս Եմեսացիէն եւ ուրիշ երկրորդ- կարգի հեղինակներէ:

Ս. Կիւրեղի հատուածները ընդհանրապէս նոյն են յոյն բնագրին հետ՝ Ս. հայրա- պետին հրատարակուած գործերուն մէջ:

Որոգինէսիներէն ոմանք կարելի է համեմատել մեզի հասած յոյն շղթաներու հա- տակոտորներուն հետ, բայց նկատելի է որ անոնք հայերէնի մէջ աւելի ամբողջական ձեւով պահուած են:

Երբեմն ալ, սակայն, այդ կտորները պարզ յարաբերութիւն մ'ունին Որոգինէսի հաւերուն հետ՝ Ռուբինոս Ագուլիէացոյն թարգմանութեան մէջ, առանց Ղեւտականին Որոգինէսան մեկնութիւնը նոյնութեամբ մէջբերելու:

Բայց որովհետեւ թէ Պրոկոպիոս Գազացիին քով եւ թէ յունական շղթաներուն մէջ պահուած փոքրիկ հատակոտորները կը նոյնանան հայկականին հետ, կ'եզրակացնենք վստահօրէն հայ բնագրին վաւերականութիւնը, որ կ'ենթադրէ Ղեւտականին հնագոյն մեկնութիւն մը՝ կատարուած Որոգինէսի ձեռքով:

Հայկական շղթային ուսումնասիրութիւնը մեզ կը լուսաւորէ գտնելու Պրոկոպիոսի քով եղած շատ մը հատուածներու աղբիւրը որ դեռ անծանօթ է մեզի:

Վասն զի պէտք է ուշ դնել որ շատ մը հատուածներուն դիրքն ու կարգը այնքան կը նոյնանայ որ, կը ստիպուինք հետեւցնել թէ Պրոկոպիոս, իր նախկին տպագրութեան մէջ (եւ ոչ մեզի հասածը), կամ հայկական շղթային ներկայացուցած բնագրին նման բնագիր մ'ունէր ուսկից առաւ, եւ կամ հայկական շղթային բնագիր ծառայող աղբիւրը կը ծագի Պրոկոպիոսի առաջին մեկնութենէն:

Սիւս այս է ընթացքն եւ եզրակացութիւնը Ուս. Ծանոյլի ուսումնասիրութեան որուն մէկ մասը միայն պիտի կարենանք հրատարակել ներկայ միացեալ թուին մէջ. եւ յարգելի հեղինակը ուրախ պիտի ըլլայ բանասէրներու ո՛ր եւ է դիտողութեան կամ տե- սութեան հանդիպիլ այս հայկական շղթայի ուսումնասիրութեան նկատմամբ:

Հ. Ե. Փ.

Un très ancien commentaire grec sur le Lévitique, conservé en arménien

C'EST depuis plusieurs années que nous avons commencé à étudier le commentaire des auteurs grecs sur le Lévitique, commentaire qui est conservé en trois manuscrits du monastère de St. Lazare. Notre première intention fut de limiter notre étude aux passages d'Origène; ensuite, aux passages des autres auteurs complètement, ou seulement en partie inédits. Mais après l'avoir entièrement lu et comparé aux autres ouvrages grecs, déjà publiés, nous n'avons pas eu aucun doute qu'il méritait d'être publié au complet. En effet, si nous ne présumons pas trop, ce commentaire devrait paraître d'une grande valeur à cause de la grande habilité dans la disposition des morceaux des auteurs, qui permet parfois de poursuivre le procès d'une idée ou d'une interprétation par les relations qui passent entre ce commentaire et celui de Nicéphore et particulièrement à cause du profit que l'on peut en tirer pour l'étude du commentaire de Procope de Gaza et pour l'identification de plusieurs passages de cette oeuvre, qui sont encore d'origine inconnue; et enfin pour la phase même de la langue arménienne dont se sert le traducteur.

Trois sont les codes de St. Lazare dont nous nous servons pour l'édition de cette oeuvre. Codes 873 du XIIIe siècle en écriture ronde; c'est celui qui donne le texte le plus intègre (A), Code 352 de la fin du XIIe siècle « petit oncial » (B), Code 740 *ճարճաիր*, écriture notariale moderne *նորագիր* (C).

De chacun d'eux nous donnerons à son temps une description proportionnée. Mais avant tout, à quelle époque remonte cette traduction? Heureusement le mémorial conservé dans le code 873 (A) à la page 507 nous renseigne là-dessus.

« Dans l'année 6224 de la création du monde et précisément à l'époque de la XIVe indiction ce livre du commentaire sur le Lévitique fut traduit à Constantinople, la bienheureuse ville « protégée de Dieu » (*θεοφύλακος) grâce à Dieu, par David hypatos et césarien de la table royale, fils du prêtre Elia. (Cette traduction) fut écrite par Etienne, prêtre et Chartularios de la province de Siunie à la gloire et en l'honneur de Dieu Père: amen! »

Si nous levons 5508 de cette date, nous avons comme résultat l'an